

Література

1. *Ощепков В.* Модель управления компанией на основе оценки ее нематериальных активов // Проблемы теории и практики управления. – 2007. — № 11. — С. 60.
2. Official Journal of the European Union / INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARD 38 «Intangible assets» 31.03.2004.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.04.2006 р. № 415.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242.
5. Положение по бухгалтерскому учету «Учет нематериальных активов» № 91н (ПБУ 14/2000) от 16.10.2000 р.
6. *Соколов Я. В., Семенова Я. В.* Бухгалтерский учет во Франции // Бухгалтерский учет. – 2000. — № 5. — С. 69—77.

Стаття надійшла до редакції 22.04.08

УДК 657.412.

Бугай Н. О., асистент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ТА ЇЇ АНАЛІЗ У ПРОЦЕСІ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена виникненню дебіторської заборгованості при системі безготівкових розрахунків та її вплив на господарську діяльність підприємства. Дебіторська заборгованість як сума боргу, що належить підприємству від інших юридичних осіб або громадян, є частиною активів підприємства. Одним з видів підвищення ефективності роботи щодо зниження рівня дебіторської заборгованості на підприємствах є практика нарахування резерву сумнівних боргів. Визначення суми резерву сумнівних боргів можливе різними методами. Одним з таких методів, зокрема, для підприємств, які мають велику кількість дебіторів, є метод класифікації дебіторської заборгованості. Вона здійснюється

групуванням за строками її непогашення та встановлення коефіцієнта сумнівності для кожної групи боржників. Питання щодо оптимізації роботи з дебіторською заборгованістю повинна включати в себе облікова політика будь-якого підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дебіторська заборгованість, фінансово-господарська діяльність, фінансовий актив, право на володіння, сума боргу, резерв сумнівних боргів, оборотний капітал, розрахункові платежі.

В умовах ринкових відносин не так просто управляти складним економічним механізмом господарюючого суб'єкта без своєчасної економічної інформації, основну частину якої дає чітко налагоджена система бухгалтерського обліку та аналізу фінансово-господарської діяльності. Дані бухгалтерського обліку і аналізу такої діяльності використовуються для оперативного керівництва роботою господарюючих суб'єктів і їхніх структурних підрозділів, для складання й дослідження закономірностей розвитку економіки країни.

Для організації та проведення фінансово-господарської діяльності підприємством задіяний великий обсяг оборотних коштів, де створюються проблеми, пов'язані з неплатежами дебіторської заборгованості, яка негативно впливає як на фінансову, так і в цілому на господарсько-виробничу діяльність підприємства.

Таким чином, на підставі аналізу виникнення дебіторської заборгованості при системі безготівкових розрахунків, автор статті ставить за мету визначити її основні проблеми, які виникають у фінансово-господарській діяльності підприємств.

Розгляду потребує визначення дебіторської заборгованості як суми боргу, що належить підприємству від інших юридичних осіб або громадян. Виникнення дебіторської заборгованості при системі безготівкових розрахунків являє собою об'єктивний процес фінансово-господарської діяльності підприємства.

Дебіторська заборгованість є фінансовим активом підприємства, який зв'язаний юридичними правами, включаючи право на володіння. Під активом розуміється майно, майнові блага й права суб'єкта, що мають вартісну оцінку. Майбутня економічна вигода, втілена в активі, — це потенційний, прямий або не прямий внесок у прибуток коштів суб'єкта.

Дебіторська заборгованість — важливий компонент оборотного капіталу. Коли одне підприємство продає товар іншому

підприємству, зовсім не означає, що вартість проданого товару буде оплачено негайно.

Актив дебіторської заборгованості має такі істотні характеристики:

— втілює майбутню вигоду, яка прямо або побічно створює приріст коштів;

— являє собою ресурси, якими управляє господарюючий суб'єкт (причому права на вигоду або потенційні послуги повинні бути законні або мати юридичний доказ можливості їх одержання);

— до активів не відноситься вигода, яка буде отримуватись у майбутньому, але в теперішній час не перебуває під контролем підприємства. В цьому випадку є рішення бухгалтера, який визначає, чи здійсниться та чи інша господарська операція, від якої залежить завершеність операції.

Позитивні тенденції по зниженню дебіторської заборгованості на підприємствах свідчать про достатньо високий рівень системи менеджменту на цих підприємствах, про застосування різних методів управління таким видом фінансових активів, як дебіторська заборгованість. Одним з видів підвищення ефективності роботи щодо зниження рівня дебіторської заборгованості на підприємствах є практика нарахування резерву сумнівних боргів.

Наприкінці року за принципом обачності кожне підприємство повинно визначити суму безнадійних боргів і створити резерв для їх погашення за рахунок витрат поточного року.

Резерв сумнівних боргів створюється підприємствами на підставі інвентаризації дебіторської заборгованості по розрахунках з іншими підприємствами та організаціями. Розмір резерву визначається по кожній сумі сумнівного боргу з урахуванням фінансового стану (платоспроможності) боржника й оцінки ймовірності погашення їх боргу в повному розмірі або частково.

Для створення резерву необхідно мати інформацію про боржника:

— ймовірність погашення заборгованості;

— погашення заборгованості в минулому залежно від терміну заборгованості;

— ймовірність погашення заборгованості даним клієнтом.

На жаль, в Україні доступ до такої інформації є обмеженим. Не кожний дебітор захоче визнати перед кредиторами свою неспроможність сплатити борг. Як правило, кредитор володіє інформацією про своїх боржників тільки з публічної фінансової звітності.

При утворенні резерву сумнівних боргів (рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів») підприємство вправі за своїм розсудом вибрати в обліковій політиці один з наступних методів:

— метод відсотка від обсягу реалізації виконаних робіт (зроблених послуг);

— метод обліку за строками оплати.

Протягом року нарахована сума резерву використовується поступово, в міру встановлення безумовної неплатоспроможності того або іншого сумнівного дебітора. Залишок невикористаної суми до кінця року приєднується до доходів (кредит рахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів») Потім, для використання в наступному році, нараховується новий резерв сумнівних боргів після проведення передзвітної інвентаризації дебіторської заборгованості.

Якщо суб'єкт не створює резерву сумнівних боргів і виникає дебіторська заборгованість, по якій минув строк позовної давності, то сума заборгованості може бути списана безпосередньо на видатки періоду і включається у звіт про результати фінансово-господарської діяльності. А якщо до кінця року створений резерв повністю або частково не буде використано, то невитрачену суму буде враховано при складанні балансу.

На кінець звітного року суму резерву потрібно приєднати до фінансових результатів, заздалегідь провівши такі суми за кредитом рахунку доходів (рахунок 716 «Відшкодування раніше списаних активів», або рахунок 719 «Інші доходи від операційної діяльності»).

У випадку, коли покупець, дебіторська заборгованість якого списана, як безнадійний борг, по закінченні деякого часу сплатить суму заборгованості (в тому ж звітному періоді), то вона зараховується в дохід наприкінці року.

Дебіторська заборгованість, по якій строк позовної давності минув, списується за рішенням керівника підприємства й ставиться відповідно на рахунок коштів резерву сумнівних боргів.

Прострочені платежі виникають при порушенні у платника ритму кругообігу оборотних коштів, що неминуче викликає дефіцит джерела платіжних засобів. Відволікання оборотних коштів у дебіторську заборгованість, не оплачену в строк, свідчить про нераціональне використання власних і запозичених оборотних коштів.

Доречно сказати, що збільшення грошей на рахунках у банку свідчить, як правило, про зміцнення фінансового стану підприємства. Сума грошей повинна бути такою, щоб вистачило

для погашення всіх першочергових платежів. Наявність більших грошей протягом тривалого часу може бути результатом неправильного дослідження оборотного капіталу. Їх потрібно швидко пускати в обіг з метою одержання прибутку, розширювати виробництво або вкладати в інші підприємства. Часто на підприємствах спостерігається й те і інше. Потрібно відзначити, що ріст дебіторської заборгованості пояснюється зниженням готової продукції або якщо підприємство розширює свою діяльність, то зростає і число покупців, а відповідно і дебіторська заборгованість.

З іншого боку, підприємство може скоротити відвантаження продукції, тоді рахунки дебіторів зменшуються. Отже, ріст дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно. Тому необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність простроченої заборгованості створює фінансові труднощі тому, що підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати і та ін. Крім того, заморожування коштів приведе до вповільнення оборотності капіталу. Тому підприємства повинні бути зацікавлені в скороченні строків погашення платежів. Прискорити платежі можна шляхом удосконалення розрахунків, своєчасного оформлення розрахункових документів, попередньої оплати, застосування вексельної форми розрахунків.

Слід зауважити, що всі борги і резерви на їх покриття мають підлягати аналізу.

Аналіз стану дебіторської заборгованості варто починати з аналізу даних інвентаризації розрахунків з дебіторами. Аналіз розрахунків з покупцями, підзвітними особами, працівниками підприємств й іншими дебіторами здійснюється у виявленні по відповідних документах залишків і ретельної перевірці обґрунтованості сум, що значаться на рахунках. Установлюються причини і винуватці утворення дебіторської заборгованості, давнину її виникнення.

Результати інвентаризації розрахунків оформляються актами, тому в ході аналізу перевіряються всі акти інвентаризації. В акті треба проаналізувати найменування проінвентаризованих рахунків і суми дебіторської заборгованості, безнадійних боргів, дебіторську заборгованість, по якій минув строк позовної давності. На підставі аналізу складається довідка, у якій приводяться (надаються) найменування та адреси дебіторів, суми заборгованості, за що вона значиться, з якого часу і на підставі яких доку-

ментів. За сумами дебіторської заборгованості, по яких минули строки позовної давності, у довідці вказуються особи, винні в пропуску цих строків.

Аналіз наявних на підприємстві даних інвентаризації розрахунків дає можливість зосередити увагу на більш ретельній перевірці розрахунків, по яких установленні розбіжності, непогодженості, неясності.

При аналізі необхідно перевірити обґрунтованість створення резервів по сумнівних боргах, правильність їхнього використання й списання з балансу дебіторської заборгованості з терміном позовної давності, що закінчився.

Необхідно також встановити, чи не завищений розмір резерву по сумнівних боргах і чи відновлена невикористана його величина.

Треба зазначити, що особлива увага при цьому повинна бути звернена на правильність відбиття операцій при оплаті векселями. В розрахунках векселями можуть застосовуватися прості і переказні векселі.

Прості векселі — це письмове зобов'язання однієї сторони (векселедавця) сплатити певну суму після настання строку платежу іншій стороні (векселедержателеві) по зроблених торговельних угодах або на сплату за виконання роботи (послуги).

Переказний вексель (тратта) виписується кредитором (трасантом) і містить наказ дебіторові сплатити зазначену у векселі суму третій особі або пред'явникові. Вексель може використовуватись неодноразово, виконуючи функцію універсального кредитно-розрахункового документа.

При аналізі необхідно перевіряти правильність обліку векселів по видах, підприємствах-боржниках, строках настання платежу, обґрунтованість оформлення позичок векселями, законність списання. Потім проводиться аналіз іншої дебіторської заборгованості.

Інша (не операційна) дебіторська заборгованість виникає від іншої діяльності підприємства (тобто операцій інших, ніж продаж товарів, виконання робіт або надання послуг). До таких операцій відносяться розрахунки за виданими авансами, розрахунки з підзвітними особами, розрахунки за нарахованими доходами, розрахунки за претензіями, розрахунки за відшкодування завданих збитків, розрахунки за позиками членам кредитних спілок, розрахунки з іншими дебіторами.

Звичайно економічна вигода від дебіторської заборгованості виражається в тому, що підприємство в результаті її погашення розраховує рано чи пізно отримати грошові кошти або їх

еквіваленти. Відповідно дебіторську заборгованість можна визнати фінансовим активом тільки тоді, коли існує ймовірність її погашення боржником. Якщо такої ймовірності немає, суму дебіторської заборгованості слід списати.

Практика показує, що чим більше строк дебіторської заборгованості, тим нижче ймовірність її одержання. Для характеристики повернення дебіторської заборгованості доцільно згрупувати їх по строкам заборгованості: довгострокова (більше одного року) і короткострокову (до 1 року).

Основною ознакою класифікації дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку є термін її погашення. Віднесення заборгованості до поточної або довгострокової прив'язане до дати балансу; на вказану дату слід переглядати довгострокову заборгованість за окремими дебіторами, за термінами її погашення. Якщо виявиться, що до терміну погашення заборгованості залишилося 12 місяців, колишню довгострокову заборгованість слід відобразити на дату балансу як поточну.

Керуючись Планом рахунків активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій і стандартом 10 «Дебіторська заборгованість» можна представити ознаки класифікації дебіторської заборгованості таким чином — за термінами погашення та контрагентами (рис. 1). Датою виникнення заборгованості — є дата документу, який засвідчує відправку продукції, коли покупцю передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, підприємство не здійснює управління реалізованою продукцією та контроль за нею, сума виручки може бути визначена, підприємство отримує економічні вигоди від реалізації, які можна достовірно визначити. Датою балансу є останній день звітного періоду.

Встановивши вірогідність дебіторської заборгованості, проаналізувавши дані, відбиті в розділі балансу підприємства, потрібно визначити склад і структуру дебіторської заборгованості, дати оцінку з погляду її реальної вартості, розподілити дебіторську заборгованість за строками утворення, визначити якість і ліквідність цієї заборгованості.

У процесі фінансово-господарської діяльності кожне підприємство вступає в певні економічні відносини з іншими суб'єктами господарювання, укладає і виконує угоди з купівлі засобів та предметів праці, реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг).

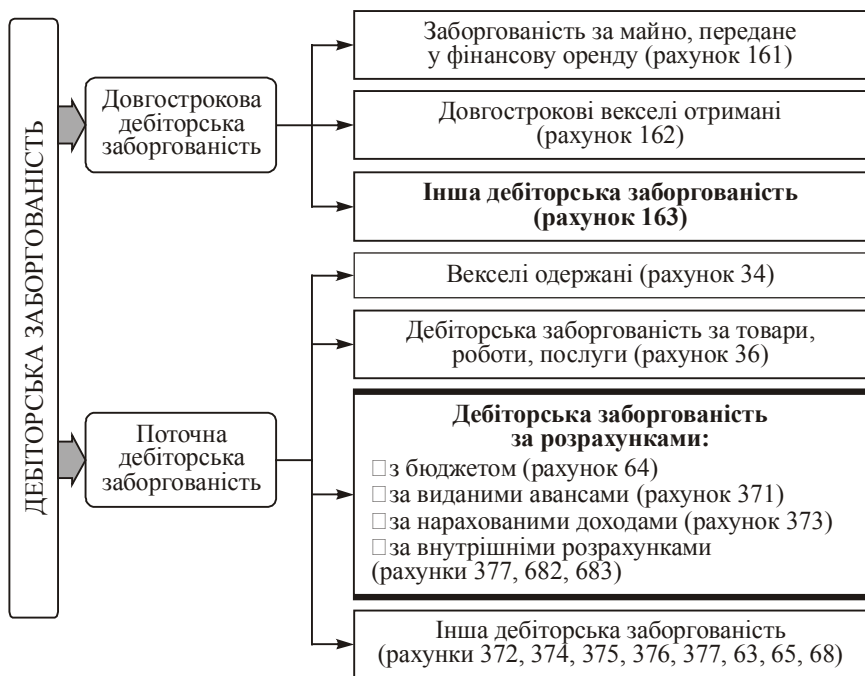

Рис. 1. Види дебіторської заборгованості згідно П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

У результаті цього відбуваються господарські операції, основними наслідками яких є виникнення зобов'язань та дебіторської заборгованості, проведення розрахунків по них та інші зміни в активах і капіталі.

Одним із видів підвищення ефективності роботи щодо зниження рівня дебіторської заборгованості на підприємствах є практика нарахування резерву сумнівних боргів. Але, на жаль, на багатьох підприємствах резерв сумнівних боргів постійно не нараховується. Визначення суми резерву сумнівних боргів можливе різними методами. Одним з таких методів, зокрема, для підприємств, які мають велику кількість дебіторів, є метод класифікації дебіторської заборгованості. Вона здійснюється групуванням за строками її непогашення та встановлення коефіцієнта сумнівності для кожної групи боржників. Питання щодо оптимізації роботи з дебіторською заборгованістю повинна включати

ти в себе облікова політика будь-якого підприємства.

Отже, дебіторська заборгованість, яка не була оплачена в строк, свідчить про нераціональне використання власних і запозичених оборотних коштів. Уникнути подібного стану допомагає ефективне управління дебіторською заборгованістю, належним чином організований облік та автоматизація.

Література

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30.06.92 № 2343 — XII, з наступними змінами і доповненнями.

2. *Берега С. Л.* Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: Дисертація на здобуття ступеню канд. екон. наук. — Житомир, 2002.

3. *Бланк І. А.* Управление активами. — К.: Ника-Центр, 2000.

4. *Бутинець Ф. Ф.* Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». Вид. 2-е, доп. і перероб. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — 640 с.

5. *Голов С. Ф., Костюченко В. М.* Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі. — К.: Лібра, 2001.

6. *О. Губачова.* Новий етап розвитку бухгалтерського обліку в Україні. Бухгалтерський облік і аудит. — 1999. — № 11. — С. 31—35.

7. Фінансові послуги України: Енциклопедичний довідник / Мітюков І. О., Александров В. Т., Ворона О. І та ін. — У 6-и т. — Т. 5. — К.: Укрбланковидав, 2001. — 890 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02.08

Коротенко С. О. голова правління
ЗАТСК «Інтертрон-споліс»

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Розглядаються методи оцінки вартості страхових компаній (порівняльний, витратний і дохідний) з урахуванням специфіки страхової справи, особливостей обліку діяльності страхової компанії.